

3. ИЗВЕШТАЈ О РАДУ ЦЕНТАРА ЗА СОЦИЈАЛНИ РАД – ОРГАНА СТАРАТЕЉСТВА У ЗАШТИТИ ДЕЦЕ ОД ДЕЧИЈИХ БРАКОВА, 2019 – 2022.

На основу Инструкције о начину рада центара за социјални рад – органа старатељства у заштити деце од дечијих бракова (бр. 551-00-00100/2019-14 од 20.05.2019. године), сагласно тачки 15. Републички завод за социјалну заштиту подноси **Четврти извештај**.

Прикупљени подаци се односе на 2022. годину и обухватају период од 1.01. до 31.12. 2022. године. За потребе прикупљања података сачињен је образац који се иновира сваке године у складу са уоченим потребама и који садржи податке дефинисане Инструкцијом.

У овом извештајном периоду податке није доставило 11 центара за социјални рад (Гацин Хан, Житорађа, Зубин Поток, Крупањ, Нови Кнежевац, Прибој, Шабац) и четири одељења Градског центра за социјални рад Београд (Вождовац, Врачар, Нови Београд, Савски Венац). Имајући у виду општине које нису доставиле податке, основано је претпоставити да је укупан број деце жртава дечијег брака већи јер се међу њима налазе средине за које је познато да имају дечији брак као појаву на својој територији. Међутим, поставља се питање да ли ови центри препознају овај вид насиља над децом, али не достављају податке због немогућности да прате ову појаву јер користе софтверске програме који нису погодни за овакво прикупљање података, или ову појаву уопште не препознају.

Током 2022. године центри за социјални рад идентификовали су **203 деце** жртава дечијег брака од којих 9 (4,4%) дечака, и 194 (95,6%) девојчица. Евидентно је да дечији брак представља родно засновано насиље и погађа најчешће девојчице.

У свим извештајним периодима уочен је највећи број ромске деце која су погођена дечијим браком, те су за овај извештај посебно обрађени подаци који се односе на децу ромске националне припадности. Од укупног броја деце 128 (63%) је ромске националне припадности и то 6 дечака (0,4%) и 122 девојчице (95,6%) .

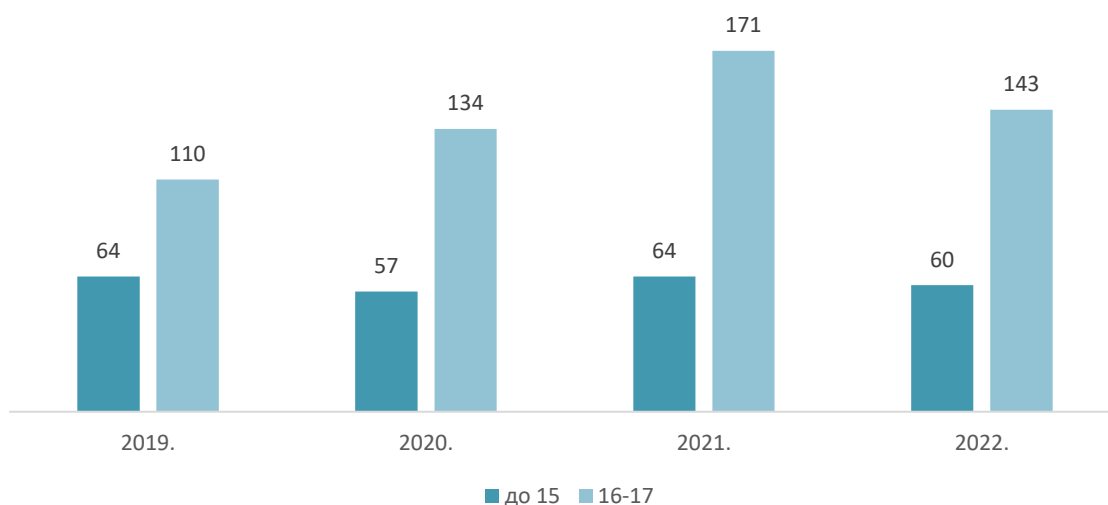
Током 2022. године од идентификоване деце, на дан 31.12.2022. године на евиденцији центара налазило се 116 деце, а центри за социјални рад, на захтев суда дали су налаз и мишљење за склапање малолетничког брака за 48 деце.

Међу идентификованом децом доминира узраст деце од 16 и 17 година (143 детета, 70,4%), али није занемарљив и број од 60 (29,6%) деце млађе од 16 година, која су посебно погођена дечијим браком на том изразито ниском узрасту. Јасно је да дечији брак погађа девојчице, посебно на овом изразито ниском календарском узрасту јер свих

60 деце испод 15 година су девојчице. У ромској популацији је значајно већи удео девојчица млађих од 16 година и он износи 38,2% у групацији ромске деце.

Посматрано у односу на 2019. годину¹, нема значајнијих промена у старосној структури деце (Графикон 1), деца узраста 16-17 година у просеку чине 69,1% деце жртава дечијег брака а деца узраста до 15 година имају просечни удео од 30,9%. У полној структури доминирају девојчице, са просечним уделом од 94,9% у четворогодишњем периоду. У односу на 2019. годину, број деце евидентираних као жртве дечијег брака порастао је за 16,7%.

Графикон 1 – Старосна структура деце жртава дечијег брака, 2019 – 2022.

Извор: Упитник о деци жртвама дечијег брака на евиденцији ЦСР

На питање о регулисаном грађанско правном статусу који подразумева одређен ЈМБГ за дете, регулисано држављанство и родитеља и детета, уписану чињеницу рођења у матичну књигу рођених, центри су дали податке да 28 деце нема у потпуности регулисану наведену комплетну личну документацију, и то: једно дете није уписано у матичну књигу рођених, за 1 дете није регулисано држављанство, петоро деце нема здравствену књижицу, двоје деце нема регулисано пребивалиште, 18 деце нема личну карту, мајка једног детета нема регулисано пребивалиште. У групацији ромске деце 18 нема регулисан грађанско правни статус, што чини 64,2% деце којој није регулисана лична документација. Битно је напоменути да центри за социјални рад интензивно раде на разрешењу проблема везаних за документацију од значаја за потпуно регулисан грађанско правни статус.

Од укупног броја деце жртава дечијег брака 14 (6,9%) деце је без родитељског старања, а 189 (93,1%) имају једног или оба родитеља, што јасно указује да су **родитељи** ове деце одговорни за склапање дечијег брака, односно подржавају или, у најмању руку, **имају позитиван став** у односу на ову појаву. Када су у питању ромска деца, од 128 деце њих 10 (7,8%) је без родитељског старања. На основу четворогодишњег тренда може се

¹ Републички завод прикупља податке о деци жртвама дечијег брака почев од 2019. године

закључити да су дечијим браком дефинитивно више погођена деца која имају једног или оба родитеља (88,1%), те да је дошло до благог пада броја деце без родитељског старања у односу на 2019. годину (2019. године 11,5% деце, а у 2020. је 7,4%). Најдрастичнији примери су деца за чије родитеље је центар планирао покретање поступка за лишење родитељских права, али их још увек није покренуо (37 мајки, 3 оца и 65 деце где су у питању оба родитеља), као и случајеви где су поступци за лишење покренути, али још увек нису окончани од стране суда (1 мајка и за четворо деце оба родитеља), што јасно указује да су родитељи ове деце одговорни за дечији брак конкретног детета. У ромској популацији деце за 66 родитеља центар планира поступке лишавања родитељских права

Што се тиче старатељске заштите, без родитељског старања је 14 деце, али су под старатељством и деца за чије родитеље још увек нису окончани поступци за лишавање родитељског права (мера старатељске заштите примењена је за 26 деце), и то 14 деце је под непосредним старатељством надлежног центра за социјални рад, а остали за старатеља имају неког од сродника.

Да би се разумела позиција центра за социјални рад и могућност за предузимање интервенција стручних радника, веома је значајно анализирати у којој ситуацији се налази дете у моменту када центар добије пријаву, односно када започиње рад са дететом и породицом. Наравно, много значајнији простор за рад постоји у ситуацији када је пријава стигла док је дете у ризику, али се још увек не налази у партнерској заједници (24 деце, 11,8%), а 126 деце (62%) су већ живела у заједници са партнером, што знатно сужава простор за рад са дететом и своди се на умањење штете нанете детету. У ромској популацији деце пријаве су стигле за 79 (61,7%) деце када су већ живела у партнерској заједници. У укупној популацији за 53 детета центри су се изјаснили да је пријава стигла за неке друге ситуације као што су: прекинута ванбрачна заједница или дете повремено живи са партнером. Такође постоје и ситуације у којима је у дечијем браку рођено дете, те је потребно реализовати поступке који се тичу заштите новорођеног детета, али су то такође ситуације у којима се углавном умањује штета за дете у ситуацији дечијег брака, а посебна пажња се даље мора усмерити на заштиту новорођеног детета.

Развојне и здравствене сметње или инвалидитет има 15 деце, а ради се о интелектуалном инвалидитету (8), поремећају понашања и/или тежем емоционалном проблему (6) и једно дете је са тежом органском дијагнозом, а 188 деце је без здравствених сметњи и инвалидитета.

Образовни статус идентификоване деце жртава дечијег брака веома је разнолик:

- 25 деце не похађа основну школу, а основношколског је узраста;
- 13 деце похађа редовно основну школу;
- 2 деце похађа специјалну основну школу;

- **85 деце не похађа средњу школу, а средњошколског узраста је;**
- 21 дете похађа редовно средњу школу;
- 1 дете похађа специјалну средњу школу;
- 48 завршили школовање (основна и средња стручна школа);
- 2 деце завршило основно образовање одраслих;
- 6 деце никада није било укључено у образовни процес.

Анализирајући податке о образовном статусу ове деце жртава дечијег брака почев од 2019. године (Табела 1), запажа се забрињавајуће висок удео деце која не похађају средњу школу а средњошколског су узраста, са просечних 39,6% у посматраном периоду.

Табела 1 – Деца жртве злоупотребе дечијег брака према образовном статусу, 2019 – 2022. (%)

	2019.	2020.	2021.	2022.
Не похађа основну школу, а основношколског је узраста	19,0%	8,9%	9,0%	12,3%
Редовна основна школа	9,8%	12,0%	8,1%	5,9%
Специјална основна школа	0,6%	1,6%	2,6%	1,0%
Не похађа средњу школу, а средњошколског је узраста	33,9%	37,7%	44,9%	41,9%
Редовна средња школа	12,1%	19,9%	17,9%	10,3%
Специјална средња школа	0,0%	2,1%	0,4%	0,5%
Школа за основно образовање одраслих	1,1%	1,0%	1,3%	1,0%
Никада нису били укључени у образовни процес (нису ишли у основну школу)	1,7%	0,0%	1,7%	3,0%
Завршили школовање (основна школа, средња стручна школа)	21,8%	16,8%	14,1%	24,1%
Укупно	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%

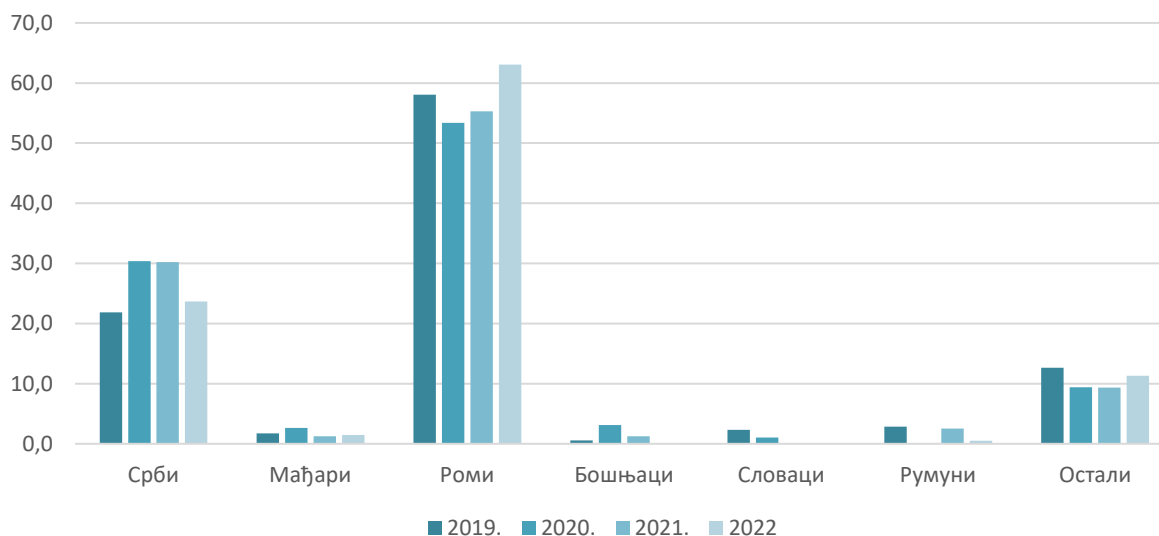
Извор: Упитник о деци жртвама дечијег брака на евиденцији ЦСР

За ромску популацију деце погођене дечијим браком ситуација са образовањем је још неповољнија. Средњу школу не похађа, а средњошколског узраста је 39% деце; 17,9% не похађа основну школу, а средњошколско образовање завршило је 24,2% деце

Подаци о националној припадности указују да дечији брак постоји у многим националним мањинама на територији Републике Србије, али је такође очигледно да је ова појава најраспрострањенија међу децом ромске националности, те је од укупног броја деце **128 ромске деце (63%) и то 122 девојчице од којих је 60 узраста млађег од 15 година**. Посматрано у четворогодишњем периоду, удео ромске деце (девојчица) највиши је управо у 2022. години и износи 63,1% што је више од четворогодишњег просека који износи 57,5%.

(Графикон 2). За 22 деце не постоји податак које су националности, а за 48 је уписана српска националност. Евидентирано је 3 мађарске, 1 румунске и 1 албанске националне припадности.

Графикон 2- Национална припадност деце жртава дечијег брака, 2019 – 2022. (%)

Извор: Упитник о деци жртвама дечијег брака на евиденцији ЦСР

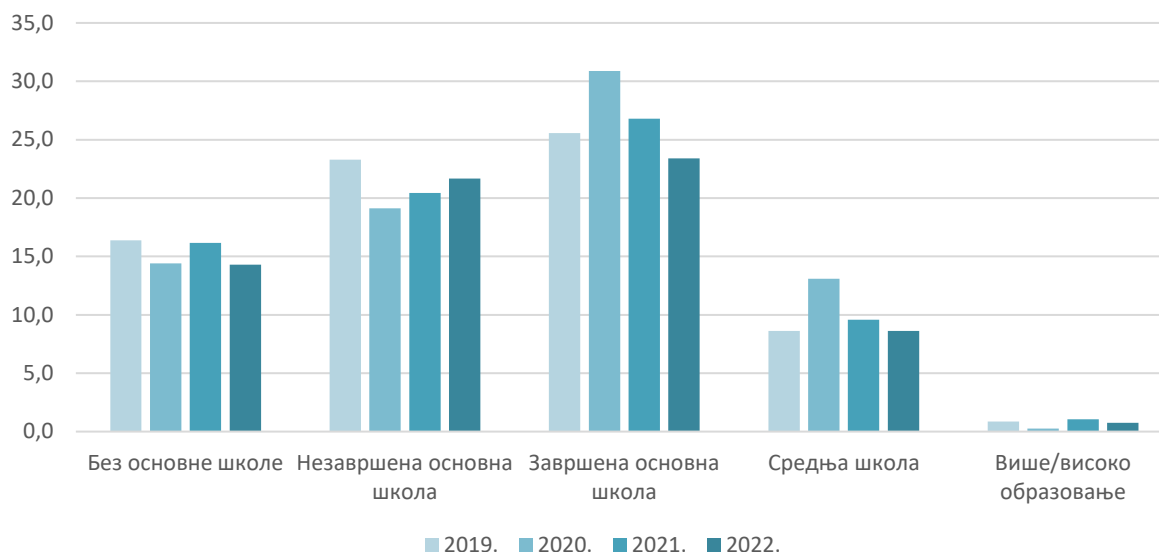
У односу на тип насеља у којем живе деца жртве дечијег брака, из претходних извештаја може се констатовати да нема битне разлике између урбаних и руралних средина. За ову тему упутније је трагати за подацима да ли ова деца живе у издвојеним насељима. Гетоизираност и изолација (понекад и свесна самоизолација на тему дечијег брака) јесте често препрека за досезање до популације која је најугроженија праксом дечијих бракова. Подаци добијени за 2022. годину указују да је 36 или 17,7% деце жртава живело у изолованим насељима, а да су породице 155 деце биле интегрисане у локалној заједници. За 12 деце нема података.

Имајући у виду значај образовања родитеља, посебно мајки, чија деца ступају у дечије бракове, прикупљени су подаци за родитеље идентификоване деце жртава. Највећи број мајки има завршену основну школу (51), незавршену основну школу има 46 мајки, без основне школе је 38, са средњошколским образовањем је 14, а више или високо образовање има 2 мајке. Података нема за 40 мајки. Што се тиче очева, за 47 нема података, 44 има завршену основну школу, 42 има незавршену основну школу, 20 очева је без основне школе, средњу школу има 21 отац и 1 отац има вишу/високу стручну спрему. Када се подаци сагледају у четворогодишњем периоду, добија се веома неповољна слика (Графикон 3): у просеку 36,4% родитеља нема основну школу², свега 10,% имају средњу школу.

У ромској популацији образовна структура родитеља је још неповољнија. Наиме, у 2022. години 76 (59,3%) мајки и 56 (43,7%) очева је без или са непотпуном основном школом, а посматрано у четворогодишњем периоду, у просеку 22,8% родитеља никада није похађало основну школу, 30,1% је никад није завршило а само 16,4% је завршило основну школу.

² Није је никад похађало или је није завршило

Графикон 3 – Образовна структура родитеља деце жртава дечијег брака, 2019 – 2022. (%)

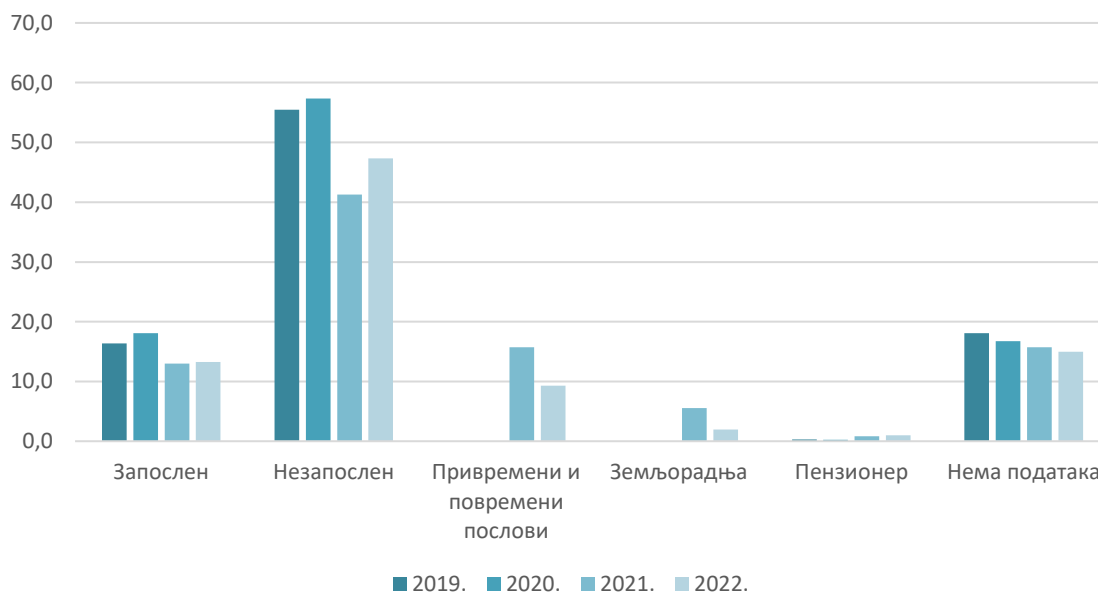

Извор: Упитник о деци жртвама дечијег брака на евиденцији ЦСР

Када се посматрају подаци о запослености родитеља деце жртава, односно подаци о приходима које остварују, индикативан је податак да је само **38 (18,7%) мајки запослено и остварује редован приход по основу радног односа**, што говори о врло неповољном економском статусу жена у овим породицама. Још је гора ситуација у породицама ромске деце где је незапослено **67,9% мајки**. Са друге стране право на неку материјалну помоћ остварила је **180 мајка и 89 очева** (новчана социјална помоћ, једнократне новчане помоћи, дечији додатак), а 14 мајки нема баш никаква новчана примања што указује на **подређен и економски зависан положај жене** који је један од фактора очувања дечијег брака као остатка патријархалног модела организације породице. Посматрајући структуру запослености (Графикон 4) и извора прихода родитеља (Графикон 5) у периоду 2019 – 2022. година, уочавају се изразито негативни трендови: родитељи су доминантно незапослени – просечни удео је 50,3% а НСП је главни извор прихода породица са просечном заступљеношћу од 27,9%, са највишим уделом у 2022. години – 31,6%.

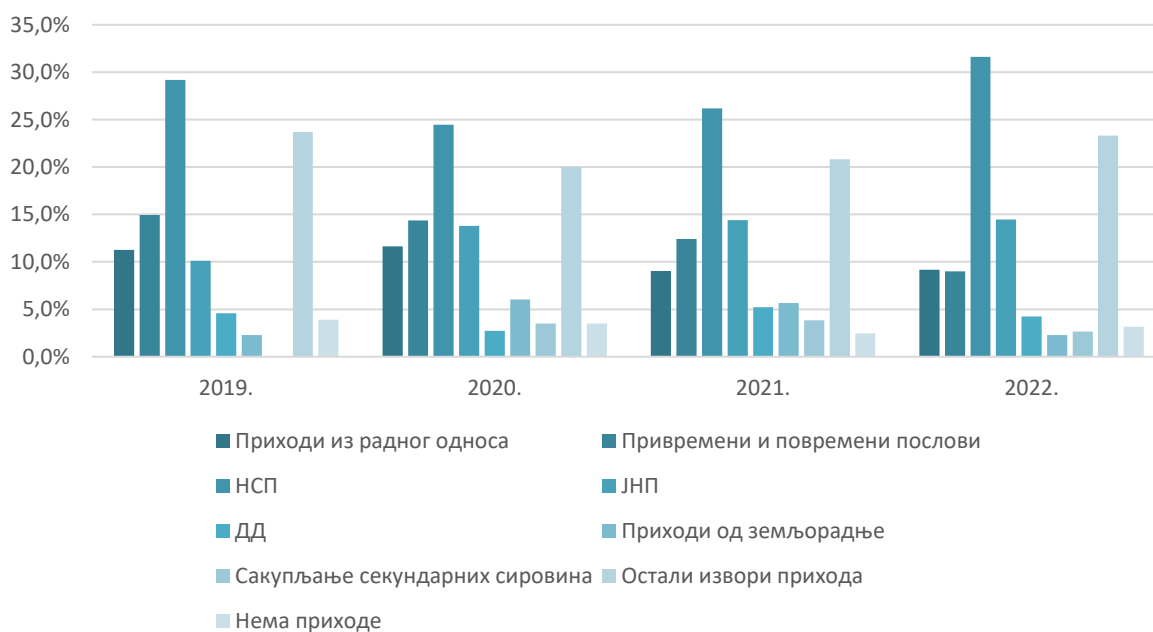
У ромској популацији структура запослености и извора прихода родитеља, посматрано у четворогодишњем периоду, је још неповољнија: у просеку је 60,9% родитеља незапослено а просечни удео НСП, као доминантног извора прихода, је 36,4%.

Графикон 4 – Запосленост родитеља деце жртава дечијег брака, 2019 – 2022. (%)

Извор: Упитник о деци жртвама дечијег брака на евиденцији ЦСР

Графикон 5 – Приходи родитеља деце жртава дечијег брака, 2019 – 2022. (%)

Извор: Упитник о деци жртвама дечијег брака на евиденцији ЦСР

У 2022. години врсте породица из којих деца жртве дечијег брака потичу су разнолике, али ипак највећи број³ чине потпуне породице (оба родитеља и деца) – 64-оро деце (31,5%) потиче из оваквих породица, 30 деце потиче из једнородитељских породица (мајка и деца), а 5-оро деце је из једнородитељских породица у којима су деца

³ Заправо највећи број деце – 87 или 42,9% живе у ванбрачној заједници са партнером али је у овом сегменту извештаја фокус на врсти породице порекла детета те се не анализира удео ванбрачних заједница

живела са очевима, 7-оро деце је живело у сродничким породицама, 5-оро у хранитељским породицама а 5-оро деце је на домском смештају. Питања поводом ових података која се могу поставити су: да ли је само сиромаштво у питању, да ли хранитељске породице које су одабране за конкретно дете могу да одговоре на ризик од дечијег брака за децу о којој брину и какви су њихови ставови о склапању брака на раном узрасту или се приликом припреме за хранитељство мало бавимо питањем дечијег брака. А може се поставити и питање колико су професионалци који раде у установама за смештај сензибилисани да препознају ризик од ступања у дечији брак и правовремено реагују? Имајући у виду ситуацију мањег броја хранитељских породица у односу на потребе, може се закључити да је присутно све наведено, али да се приликом обуке и припреме породица за хранитељство мора увести и тема дечијих бракова, Такође, потребно је подршку деци у хранитељској породици допунити превентивним радом у односу на дечије бракове. Јасно је да је оваква едукација и стручна подршка неопходна и професионалцима у установама за децу и младе. Такође, **тема дечијих бракова мора бити заступљена и циљана за ширу јавност, а не само за стручну, јер иако се у последње време значајно више прича о овој појави, о проблему дечијих бракова још увек се недовољно зна.**

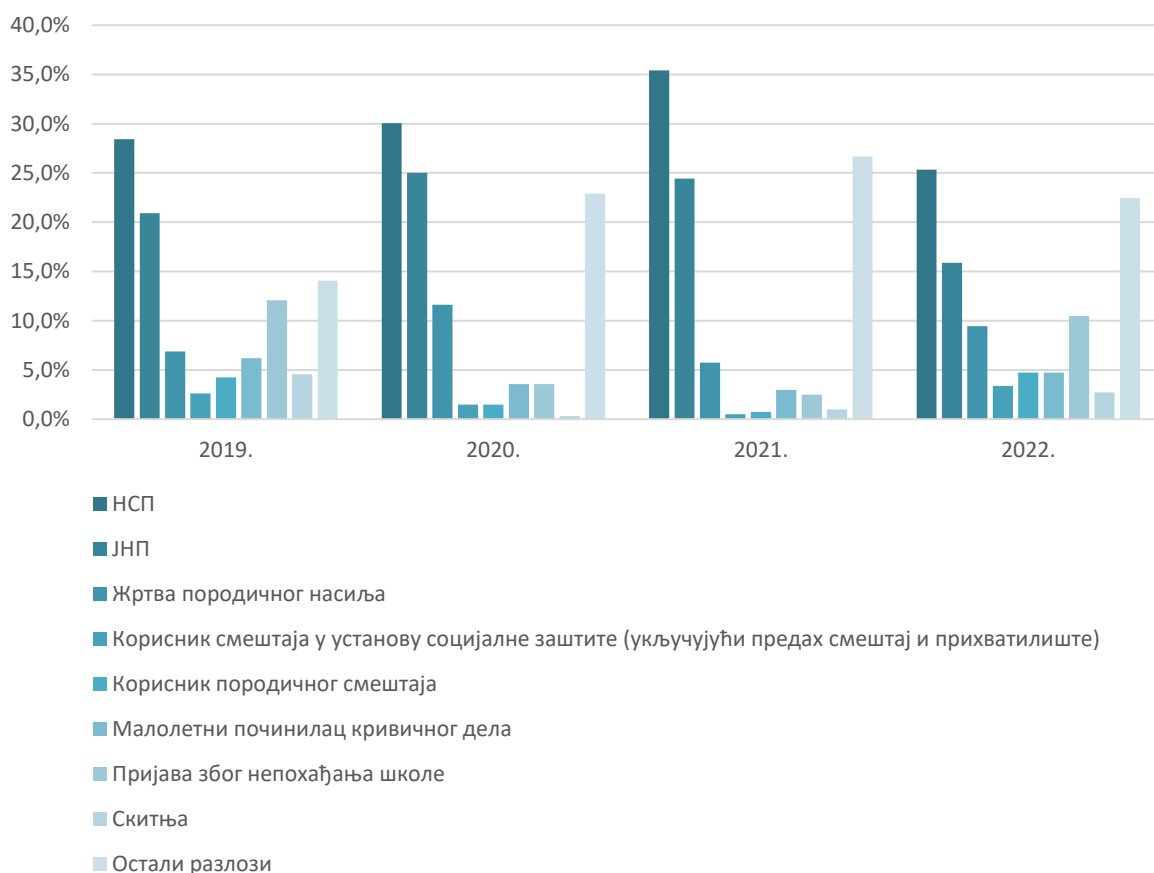
Веома важан показатељ ризика од дечијег брака представља искуство родитеља, односно када су родитељи, други чланови породице или блиски сродници ступили у брак, а посебно мајке. Још увек ови подаци нису у довољној мери познати центрима. Познато је да је **у случају 88 деце неко од блиских сродника имао искуство дечијег брака**, и то: 49 мајки, 5 очева, 24 сестара, 8 бака и 1 деда. Анализом података у протекле 4 године може се утврдити да је удео родитеља са искуством дечијег брака у укупном броју родитеља ове деце у просеку износи 13,5%. Удео родитеља у укупном броју сродника детета жртве који и сами имају искуство дечијег брака износи у просеку високих 69,3% у истом четворогодишњем периоду. Дакле, потребно је далеко више пажње посветити животном искуству родитеља које значајно утиче на став о дечијем браку када су у питању њихова деца, али и на став ширег породичног окружења у којем дете и његова породица актуелно живе. Питање породичне историје је од великог значаја током процене детета и породице у циљу уочавања ризика од дечијег брака. Такође, познавање обичаја и образаца везаних за рано склапање партнерских заједница у ширем окружењу у којем породица живи од великог је значаја за благовремену интервенцију и деловање на умањење ризика кроз неке врсте превентивног рада, било на појединачном случају или на нивоу заједнице.

Подаци који указују на потребу интензивнијег рада са стручњацима центара за социјални рад су они који се тичу рада са дететом жртвом пре или након његове идентификације. На питање да ли су дете или неки члан његове породице **раније били на евиденцији центра за социјални рад по неком основу, за 164-оро деце (80,8%) је дат потврдан одговор.**

Само је 75 деце (36,9%) из породица које су оствариле право на новчану социјалну помоћ. Дакле, посебну пажњу треба усмерити на **континуирану сензибилизацију стручних радника у службама за материјална давања** јер су они често први у контакту са децом у ризику од дечијег брака. Из породица у којима је било заступљено партнерско и породично насиље је 28-оро деце, 14-оро деце у малолетни починиоци кривичних дела, 31 дете је на евиденцији због непохађања школе, 8-оро деце због скитње, 10-оро деце је користило услугу смештаја у институцији, **14-оро деце (6,9%) је било корисник породичног смештаја** а 6-оро деце је било и раније на евиденцији због различитих облика поремећених породичних односа. Центри наводе и случајеве да су им деца позната од раније јер су им браћа или сестре одлазили на усвојење, као и да су вођени други поступци у оквиру којих се долазило до података на основу којих се могао претпоставити ризик од дечијег брака.

У посматраном четворогодишњем периоду, подаци показују да су породица или чланови породице детета жртве дечијег брака најчешће били на евиденцији ЦСР јер су корисници НСП, ЈНП и као жртве породичног насиља, али ни остали разлози, иако значајно мањег удела, никако нису занемарљиви: непохађање школе, скитња и др. (Графикон 6).

Графикон 6 – Основ претходне евиденције у ЦСР породице/детета жртве дечијег брака, 2019 – 2022. (%)

Извор: Упитник о деци жртвама дечијег брака на евиденцији ЦСР

Када се посматрају родитељи деце жртава у односу на ризична понашања дати су следећи подаци: код 2 мајке је присутна проституција, 1 отац се бавио трговином људима, 2 оца имају криминогено окружење 10 очева и 1 мајка имају проблема са болестима зависности, 15 очева и 3 мајке су били на одслужењу затворске казне, да се 7 мајки и 4 оца воде као психијатријски болесници, а 1 мајка и 1 отац су борабили у психијатријским установама, просјачењем се бавило 5 мајки, скитња је била присутна код 3 мајке и 2 оца. Посебно је интересантан податак да је због насиља у породици евидентирано 34 мајке и 25 очева (у ромској популацији чак 21 или 16,4% мајки), што указује на потребу детаљнијег евидентирања насиља, односно поставља се питање да ли су мајке ове деце биле жртве које су након тога развиле насилничке обрасце понашања у односу на децу или се ради о још неком додатном фактору. Оваква структура ризичних понашања родитеља присутна је и у посматраном четворогодишњем периоду (Табела 2).

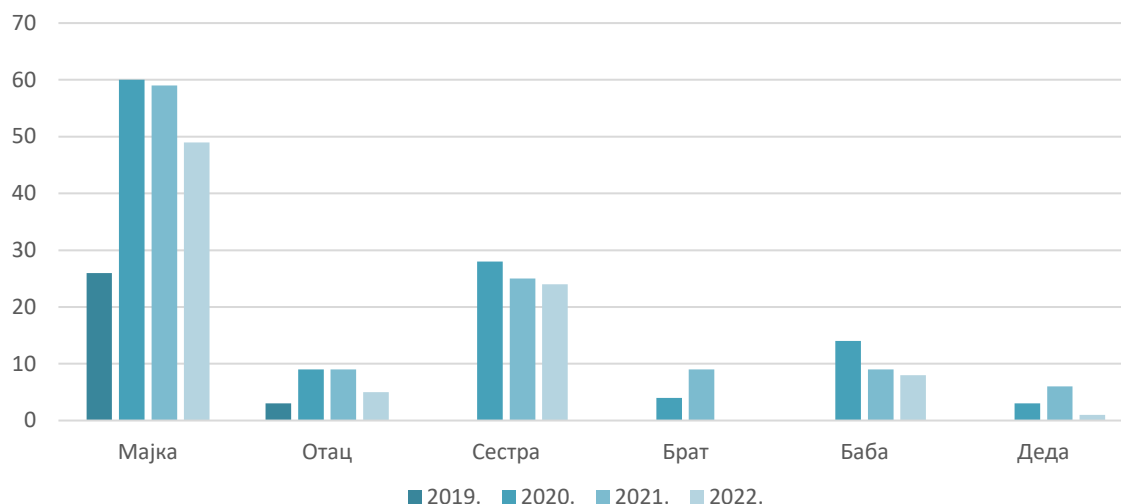
Табела 2 – Родитељи и чланови породице детета жртве дечијег брака према врсти ризичних понашања/сукоба са законом, 2019 – 2022. (%)

	2019.	2020.	2021.	2022.
Производња/продаја/конзумирање психоактивних супстанци	0,4%	0,4%	0,3%	0,0%
Болести зависности (дрога, алкохолизам, коцкање...)	3,4%	7,7%	3,3%	3,4%
Партнерско и породично насиље	4,2%	17,9%	7,8%	21,8%
Просјачење	0,9%	2,5%	2,0%	2,2%
Скитња	1,5%	2,5%	1,8%	2,5%
Одслужење затворске казне (и боравак у ВПД)	2,4%	7,0%	3,3%	6,7%
Живот у криминогеном окружењу	2,2%	1,4%	2,3%	1,1%
Остали разлози	1,5%	17,5%	10,3%	17,9%
Нема података	83,7%	43,2%	69,0%	44,3%
Укупно	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%

Извор: Упитник о деци жртвама дечијег брака на евиденцији ЦСР

Веома важан показатељ ризика од дечијег брака представља искуство родитеља, односно када су родитељи, други чланови породице или блиски сродници ступили у брак, а посебно мајке. Још увек ови подаци нису у довољној мери познати центрима. Познато је да је **у случају 88 деце неко од блиских сродника имао искуство дечијег брака**, и то: 49 мајки, 5 очева, 24 сестара, 8 бака и 1 деда. Анализом података у протекле 4 године може се утврдити да је удео родитеља са искуством дечијег брака у укупном броју родитеља ове деце у просеку износи 13,5%. Удео родитеља у укупном броју сродника детета жртве који и сами имају искуство дечијег брака износи у просеку високих 69,3% у истом четворогодишњем периоду (Графикон 7).

Графикон 7 – Родитељи и сродници према искуству дечијег брака, 2019 – 2022.

Извор: Упитник о деци жртвама дечијег брака на евиденцији ЦСР

У ромској популацији деце жртава дечијег брака, у посматраном четворогодишњем периоду, удео родитеља са искуством дечијег брака у укупном броју сродника детета са тим искуством је у нивоу удела на нивоу целе популације деце и износи 66,8% али је удео родитеља са искуством дечијег брака у укупном броју родитеља ромске националности виши и износи 17,8%. **Дакле, потребно је далеко више пажње посветити животном искуству родитеља које значајно утиче на став о дечијем браку када су у питању њихова деца, али и на став ширег породичног окружења у којем дете и његова породица актуелно живе.** Питање породичне историје је од великог значаја током процене детета и породице у циљу уочавања ризика од дечијег брака. **Такође, познавање обичаја и образаца везаних за рано склапање партнерских заједница у ширем окружењу у којем породица живи од великог је значаја за благовремену интервенцију и деловање на умањење ризика кроз неке врсте превентивног рада, било на појединачном случају или на нивоу заједнице.**

За благовремену процену ризика по дете од дечијег брака веома је битан податак на који начин центар за социјални рад добија **прву** информацију о детету жртви. У 38 случајева центар је добио податак од полиције или тужилаштва. У 28 случајева сами родитељи и у 4 случаја хранитељи су пријавили (то могу бити различите ситуације, нпр. дете побегло од куће), 55 жртава пријавила је нека здравствена служба што најчешће подразумева да је била у питању трудноћа или већ рођено дете, у 10 случајева пријавила је матична служба што подразумева ситуације пријаве имена за новорођенче које је родила малолетна мајка, само у 9 случајева пријаву је извршила школа због непохађања наставе, старатељи у 3 случаја, а 9 деце се само пријавило центру, сродници су пријавили случај за 5 деце, комшије/пријатељи 2 детета, 2 детета је пријављено путем анонимне пријаве и 3 детета су пријавила удружења грађана. У случају ромске деце најчешће пријаве долазе из здравственог система – 33 (25,7%), потом од полиције и тужилаштва 25 (21,8%), а родитељи су пријавили 15 (11,7%) случајева. И даље нити једна пријава није дошла од служби/појединаца који су на извору података, односно у ситуацији да

благовремено уоче ризик, а то су **здравствене медијаторке и педагошки асистенти, али се први пут појављују удружења грађана**. Ови подаци указују на неопходност стварања мреже у локалној заједници која би била анимирана да покрене и планира активности на спречавању дечијих бракова на нивоу своје локалне заједнице. Оваква структура извора пријава о постојања дечијег брака присутна је и у периоду 2019 – 2022. година (Табела 3).

Табела 3 – Пријаве о постојању дечијег брака према извору пријаве, 2019 – 2022. (%)

	2019.	2020.	2021.	2022.
Државни органи (јавно тужилаштво, полиција)	24,9	21,3	13,6	17,0
Школа	4,3	3,2	6,4	4,0
Здравствене службе (домови здравља, патронажне службе)	14,6	11,1	18,9	24,6
Органи локалне самоуправе (матичне службе)	7,0	7,9	6,1	4,5
Педагошки асистент	0,0	0,0	0,0	0,0
Здравствени медијатор	0,0	0,0	0,0	0,0
Удружења грађана	0,0	0,0	0,0	1,3
Родитељи детета	20,0	16,2	17,8	12,5
Сродници детета	1,6	1,9	4,9	2,2
Комшије, пријатељи	0,5	0,5	0,4	0,9
Старатељ детета	3,8	2,3	2,3	1,3
Хранитељ детета	1,1	2,3	0,8	1,8
Дете жртва дечијег брака	2,7	2,8	5,3	4,0
Анонимна пријава	1,6	0,9	0,4	0,9
Суд -захтев за давање стручног мишљења у поступку давања сагласности за ступање малолетника/це у брачну заједницу	11,4	21,8	19,3	18,3
Установа социјалне заштите	3,2	1,4	0,8	0,9
Надлежни ЦСР у другим поступцима	0,5	3,7	2,3	2,7
Други ЦСР	1,1	1,4	0,4	1,3

Извор: Упитник о деци жртвама дечијег брака на евиденцији ЦСР

Када су у питању мере, услуге и поступци које је ЦСР предузео/реализовао/пружио у 2022. години у циљу заштите детета и породице, ситуација је следећа:

- У највећем броју случајева (187) центар је пружио **саветовање и информисање** детета и породице на тему штетности дечијег брака;
- У 61 случајева центар је дете и породицу упутио на друге социјалне услуге и сервисе као што је нпр. **саветовалиште**;
- У 70 случајева пружена је нека врста **материјалне** подршке;
- 12 деце је упућено на алтернативни смештај;
- Послови у вези примене старатељске заштите реализовани у вези 25 случајева;
- Родитељи 3 деце су у поступку или су лишени родитељског права;
- У 18 случајева центар је покренуо **поступке за заштиту права детета**;
- У 7 случајева поднете су кривичне пријаве против одговорних лица за кривично дело **запуштања и злостављања** малолетног лица;

- У 15 случаја покренуте су кривичне пријаве против одговорних лица за кривично дело **ванбрачне заједнице са малолетником**;
- У 6 случајева покренута је кривична пријава против одговорних лица за кривично дело **трговине људима**;
- У само 13 случајева центри су применили **надзор над вршењем родитељског права**. Међутим, у виду треба имати да веома ретко центар уочи ризик од дечијег брака благовремено, те за примену надзора над вршењем родитељског права буде касно, односно дете се већ налази ван родитељске породице и целисходније је применити неке друге мере.

У 48 случајева (17 ромске деце) центри су дали налаз и мишљење по захтеву суда за формално склапање брака (који су готово увек у прилог склапања брачне заједнице, иако се ради о деци испод 18 година старости), што указује на углавном, формалан приступ стручњака овом питању.

Структура мера, услуга и поступака који је ЦСР предузимао у периоду 2019 – 2022. у циљу заштите детета и породице приказана је у Табели 4. Укупан број мера, поступак и услуга у циљу заштите деце жртава дечијег брака порастао за 23,4% у односу на 2019. годину, што је у складу са порастом броја деце жртава дечијег брака на евиденцији ЦСР.

Табела 4 - Мере, услуге и поступци које је ЦСР реализовао у циљу заштите детета и породице односно престанка дечијег брака, 2019 – 2022. (%)

	2019.	2020.	2021.	2022.
Информисање и саветовање детета, родитеља/старатеља и других лица значајних за живот детета о штетности дечијег брака по здравље и развој детета	39,6	34,3	37,3	39,5
Упућивање на социјалне и друге услуге и сервисе у заједници (интензивне услуге подршке породици у ризику, саветовалиште за брак и породицу, развојно саветовалиште, програми подршке у учењу, програми квалификације/преквалификације /доквалификације)	15,6	11,3	12,9	12,9
Пружање материјалне подршке биолошкој породици детета ради њеног оснаживања и останка или повратка детета у породицу	12,5	12,6	14,8	14,8
Надзор над вршењем родитељског права	3,4	3,6	2,0	2,7
Поступци у вези примене старатељске заштите	5,7	6,6	7,5	5,3
Обезбеђивање алтернативног смештаја	3,1	4,9	2,2	2,5
Покретање поступка за лишење родитељског права	0,8	0,9	0,7	0,6
Покретање поступка за заштиту права детета	2,1	1,5	1,4	3,8
Покретање поступка за заштиту од насиља у породици	0,8	1,3	1,0	1,5
Покретање кривичне пријаве против одговорних лица за кривично дело запуштања и злостављања малолетног лица	2,9	2,8	3,7	1,3

Покретање кривичне пријаве против одговорних лица за кривично дело ванбрачне заједнице са малолетником	3,6	4,7	2,4	3,2
Покретање кривичне пријаве против одговорних лица за кривично дело трговине људима	0,3	0,2	0,9	0,6
Давање стручног мишљења у поступку давања сагласности за ступање малолетника/це у брачну заједницу	4,9	10,9	11,1	10,1
Нешто друго	4,7	4,7	2,0	1,3
Укупно	100,0	100,0	100,0	100,0

Извор: Упитник о деци жртвама дечијег брака на евиденцији ЦСР

У 2022. години ниједан од укупно седам Центара за породични смештај и усвојење⁴ нису пријавили постојање дечијег брака међу децом на породичном смештају.

Иако је за очекивати да деца жртве дечијег брака лако постану жртве трговине људима, Центар за заштиту жртава трговине људима пријављује **свега 3 случаја деце идентификоване током 2022. године**, и то 3 девојчице, од којих су 2 узраста испод 15 година. Извор пријава је: за 1 дете удружење грађана, 1 дете међународна организација и 1 дете страна невладине организација.

Што се тиче активности које је Центар за заштиту жртава трговине људима предузео и које су у његовој надлежности, у сва 3 случаја је остварена сарадња са надлежним центром за социјални рад, као и са полицијом и тужилаштвом. Подршка за повратак у образовни процес пружена је у случају 2 детета, помоћ у остваривању здравствене заштите за 2 детета, обезбеђивање психотерапије за једно дете и подршка у судским поступцима за једно дете.

ЗАКЉУЧАК

У односу на претходни извештајни период нешто је опао број идентификоване деце (у 2021. је било 235 деце, а у 2022, рађено са 203 детета). Иако, међу децом има и дечака (4,4%), значајно је већи број девојчица које су жртве дечијег брака (95,6%), што јасно указује да се ради о родно заснованом виду насиља које најчешће погађа девојчице. И даље подаци указују да је у ромској популацији највећи број дечијих бракова (63,1%).

Већина идентификоване деце је под родитељским старањем (92,6%), што јасно говори да је неопходан рад са породицом, на мењању ставова у односу на дечији брак, те да су кампање усмерене на ширу јавност од великог значаја, али и све форме превентивног рада у локалној заједници.

⁴ Почев од 2022. године Центри за породични смештај и усвојење почели су да извештавају РЗСЗ о деци жртвама дечијег брака на својој евиденцији

Посматрајући образовни статус деце жртава може се закључити да 41,9% деце је средњошколског узраста, али не похађа средњу школу. Намеће се питање да ли би обавезност похађања средње школе допринела смањењу дечијег брака.

Сиромаштво јесте један од узрока дечијег брака, али ту је свакако присутан и фактор образовања мајки и њиме условљен економски зависан положај мајки деце која су актуелно жртве дечијег брака. Посебно је драматична ситуација у ромској популацији где је очито неопходно радити на смањењу осипања деце, посебно девојчица, из образовног процеса, али и на различитим мерама подршке за излазак из сиромаштва и зависног економског положаја жене.

Центар за социјални рад је веома важна институција у раду са децом жртвама дечијег брака, али његово укључивање је у већини случајева већ када је дете у дечијем браку (у 62% случајева дете се у моменту пријаве већ налазило у партнерској заједници), што знатно смањује могућност превентивног рада са конкретним дететом и породицом. Ове интервенције већ представљају „гашење пожара“, а не рад у смислу отклањања ризика по дете. Иако се информативно и саветодавно ради са децом и породицама, ове интервенције су усмерене на ублажавање штете које је дете претрпело и тиче се евентуално повратка у процес образовања и материјалне подршке, а већина активности је фокусирана на мере породично правне заштите и покретање различитих поступака код других органа. Много већи ефекти којима треба тежити, постижу се отклањањем ризика, а центар за социјални рад, као институција има мање интервенција примерених овој фази, а много више у фази када се дечији брак већ десио.

Извештај сачиниле

Сања Кљајић и Бранка Бркић